

СТАНОВИЩЕ

от доц. д-р Елена Маринова Костова – Институт за исторически изследвания,
Българска академия на науките

за дисертационния труд на докторант на самостоятелна подготовка в Център за
славяно-византийски проучвания „Проф. Иван Дуйчев“ при
Софийски университет „Свети Климент Охридски“

Тенчо Николов Попов

с научен ръководител проф. д-р Милияна Каймакамова

на тема:

**Български средновековни монети като извор за историята. Монетосечения на цар
Йоан II Асен с деспот Мануил Комнин Дука и деспот Михаил II Дука: Солун и
Епир под върховната власт на българския цар след 1230 г.**

за присъждане на образователната и научна степен „доктор“

Професионално направление: 2.2. История и археология „История на България“

Представеният дисертационен труд основно се гради върху няколко средновековни монетосечения, превърнали се в източник на информация за събитията, разразили се на Балканите след битката при Клокотница. Основният акцент в работата е поставен върху нумизматичния анализ на въпросните монетни емисии, разгледани в широк исторически контекст. Основавайки се на тези данни, както и на писмените извори, Т. Попов предлага своя трактовка на събитията, разиграли се в Солун и Епир след 9 март 1230 г.

Дисертацията се състои от 224 страници, а изложението следва една утвърдена и класическа структура, която включва увод, три глави, заключение, приложение, съдържащо десет карти (в автореферата са споменати осем карти) и библиография. Основните структуроопределящи единици са разделени на отделни параграфи и по този начин са формулирани различните исторически етапи, както и отделните проблеми, разгледани при изясняването на темата.

В увода докторантът прави критичен преглед на някои по-стари научни изследвания, посветени на средновековните български монети, и съпоставя хипотезите, отнасящи се до двадесет и една монети от XIII – XIV в., свързани със средновековната

история на България. От това своеобразно въведение проличава, че Попов познава специализираната научна литература, имаща отношение към темата на дисертацията. Той се спира на въпроса за значението на средновековните български монети, носещи историческа информация за епохата. В този контекст докторантът изтъква някои дискуссионни монетни атрибуции. В увода е представена и методология за монетна идентификация, свързана с монетосеченията на Балканите в периода XIII – XIV в. Не на последно място в тази въвеждаща част са разкрити предметът и целите на изследване. Главната цел на автора е да коригира някои погрешни според него идентификации на монетни типове и по този начин да представи нова интерпретация на историческата картина, базирана основно на писмените извори и данните от нумизматиката.

Първа глава е посветена на *„Монетосеченето на цар Йоан II Асен с деспот Мануил Комнин Дука и деспот Михаил II Дука като извор за историята на Солун и Епир след 1230 г.“*. В изложението докторантът отбелязва битката при Клокотница като ключово събитие, оставило траен отпечатък върху историята на Балканите. В този контекст Попов се фокусира върху монетосеченето в Солун и Арта и извежда на преден план монетната емисия, отсечена в Солун, чиято иконография представя *„коронацията“* на Мануил Дука Комнин от Иван II Асен за деспот. Докторантът отбелязва хипотезата, че монети с подобна иконография са отсечени и в монетарницата в Арта, разкриващи деспотската инвеститура на Михаил II Дука от същия български владетел. Авторът подчертава, че представените в дисертацията монетни издания *„са първите деспотски монетосечения в цялата история на монетопроизводството във византийския ареал, реализирани чрез отстъпено монетно право от българския цар“*.

Във втора глава, озаглавена *„Управлението на Мануил Комнин Дука в Солун като деспот на цар Йоан II Асен“*, авторът детайлно разглежда и анализира запазените писмени извори, даващи сведения за териториалните очертания на Българската държава след битката при Клокотница. В тази част от дисертацията Попов подробно се спира и на различните хипотези, свързани с получаването на деспотска титла от страна на Мануил Комнин Дука. Проследяват се и важните въпроси, отнасящи се до *„църковната унификация между Търново и Солун“* и възвръщането на Българската църква в лоното на православието. Не на последно място акцент в изложението е поставен и върху съдбата на Михаил Братан – митрополит на Солун. Попов отнася хиротонията на М. Братан към лятото на 1232 г. и свързва подчиняването на Солунската митрополия с въвеждането на Мануил в деспотско достойнство от българския цар Иван II Асен. В рамките на тази глава Попов разглежда и въпроса за възстановяването на империята в

Солун под скиптъра на Йоан Комнин Дука. Докторантът изказва едно много смело предположение, което реално няма потвърждение в писмените извори. Според него при инвеститурата на Йоан Комнин Дука като император е договорена последващата негова абдикация в полза на очаквания внук на Теодор Комнин и син на Иван II Асен от Ирина (стр. 122 – 123). Тази глава завършва с представянето на една хипотетична хронология, изградена от Т. Попов, свързана с управлението на Мануил Комнин Дука в Солун. В края на главата докторантът „безапелационно“ застава зад тезата, че *„Мануил Комнин Дука управлява в Солун, като същевременно е деспот на българския цар.“*

Трета част носи заглавието *„Управлението на Михаил II Дука в Епир като деспот на цар Йоан II Асен“*. Авторът детайлно проследява всички известни хипотези, отнасящи се до управлението на Михаил II Дука и защитава тезата, че завръщането на велможата и поемането на властта в Арта става към края на 1230 или първите месеци на 1231 г. Основание за това Попов вижда в датировката на монетосеченето, на което Михаил II е представен със своя сюзерен – българския цар Иван II Асен. В тази глава се обръща внимание на въпроса за деспотска титла, получена от Михаил II Дука. Авторът изказва становището, че Михаил II получава титлата от българския владетел. Докторантът смело допуска, че след смъртта на Иван II Асен синът му Коломан признава деспотската титла на епирския велможа, дадена от неговия баща – твърдение, за което не разполагаме с изворови сведения. В този дял от проучването Попов представя и два неизвестни до монета предмета (медальон и пръстен), свързани с личността на Михаил II Дука. В текста е отделено специално внимание на хипотезата, отнасяща се до стенописите от църквата „Св. Архангели“ в Костур и известната сцена, свързвана обикновено с фигурата на българския цар Михаил II Асен. Според една от последните интерпретации на фреската, която Т. Попов приема, образът на българския владетел е „заменен“ с този на Михаил II Дука. Според докторанта от тази стенописна сцена за първи път се разкрива името на майката на Михаил II Дука – Ирина.

В заключението се извежда на първо място изключителната роля на нумизматиката, даваща сведения за историята на Солун, Епир и България след битката при Клокотница. На второ място Попов детайлно представя значението и ролята на деспотската титла през разглежданата епоха. В този контекст докторантът достига до извода, че *„предоставянето на управленски права върху обособени територии на удостоени от царя деспоти предполага царското върховенство върху цялата държавна територия, а властническите отношения в релацията цар – деспот са в рамките на царската рангова йерархия“*.

Както по-горе отбелязахме, в края на дисертацията е добавено приложение с карти, последвано от подробна библиография, изцяло съобразена с изискванията за представяне на научен апарат. Дисертацията е четивна и научно издържана. С оглед на едно евентуално отпечатване на материала, бих препоръчала прецизна езикова редакция.

Бих си позволила да отправя и някои препоръки към автора на дисертационния труд. На първо място – би било добре да се прецизира понятието „Епирско деспотство“. На стр. 34 и в бел. 54 докторантът прави известни уговорки относно използваното обозначение, но според мен то би следвало да се задълбочи и доизясни. На второ място – в текста на дисертационния труд имената на отделните изследователи, както и някои понятия са изписани на оригинален език. Тези наименования е хубаво да се посочат на български, тъй като те имат утвърден еквивалент. Бих препоръчала на колежата Попов в края на труда да добави терминологичен речник. Естеството на изследването е такова, че дисертацията би спечелила от едно подобно приложение. Накрая, което е и най-важното според мен – тъй като не разполагаме с богати и разнообразни писмени и материални сведения, свързани пряко с избраната тема на дисертационния труд, бих препоръчала на автора да отстоява становищата си по-умерено, без да налага едно или друго твърдение, характеризирайки го като „безапелационно“.

В дисертацията ясно се открояват научните приноси. На първо място заслужава да се отбележи, че докторантът представя своя методология за идентификация на монетосеченията на Балканите през XIII и XIV в. В труда са отхвърлени някои идентификационни хипотези, свързани с отделни български монетосечения, като на тяхно място докторантът прави своя интерпретация на същия нумизматичен материал. Акцент в изследването е поставен върху идентифицираните от Т. Попов монетосечения на деспот Мануил Комнин Дука и деспот Михаил II Дука с цар Иван II Асен. Към приносите трябва да добавим и факта, че авторът представя два неизвестни и непубликувани досега предмета, свързани с избраната тема (медальон на Михаил II Дука и сребърен пръстен с надпис). Като приносна може да се отбележи хипотезата на докторанта, свързваща политиката и управлението на Мануил Комнин Дука и на Михаил II Дука с властово-йерархичната им зависимост от страна на цар Иван II Асен, който удостоява велможите с деспотски титли. На базата на привлечените извори авторът гради своите хипотези, отнасящи се до хронологията на събитията в Търново, Солун и Епир след битката при Клокотница.

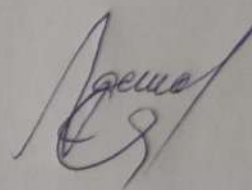
Авторефератът отразява съдържанието на дисертационния труд и отговаря на изискванията. Докторантът представя четиринадесет научни публикации, свързани с

темата на дисертацията, част от които са поместени на страниците на реномирани издания, а това е атестат за тяхната научна стойност.

Накрая ще допълня, че процедурата по обявяване на публичната защита е в съответствие със законовите разпоредби и изисквания. Не са допуснати нарушения и са спазени всички изискуеми срокове. Дисертацията отговаря на необходимите изисквания, заложиени в закона и правилника на Софийския университет „Св. Климент Охридски“.

Всичко гореизложено ми дава основание да дам своята ПОЛОЖИТЕЛНА оценка и да препоръчам на почитаемото Научно жури да присъди на Теичо Николов Попов образователната и научна степен „доктор“.

гр. София, 14.12.2021 г.

доц. д-р Елена Костова

Институт за исторически изследвания – БАН